

ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΕΤΕΙΑΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΑ 20 ΧΡΟΝΙΑ
ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πηγές της έρευνας στη σύγχρονη ελληνική θεατρολογία

Κεντρικό Κτήριο Πανεπιστημίου Αθηνών
27-29 Απριλίου 2017

Επιμέλεια
Αλεξία Αλτουβά

Πρόλογος - Εισαγωγή
Χρυσόθεμις Σταματοπούλου-Βασιλάκου

ΑΘΗΝΑ 2021

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ

*20 χρόνια Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Ιστορική αναδρομή*

Αξιότιμε κ. Πρότανη

Αξιότιμη κ. Κοσμήτορ

Αξιότιμη Ακαδημαϊκή κ. Χρύσα Μαλτέζου

Αξιότιμε Καθηγητά κ. Βάλτερ Πούχνερ

Αγαπητή κ. Πρόεδρε του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών

Αγαπητοί Σύεδροι

*Αγαπημένοι μας φοιτητές και φοιτήτριες, προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί του
Τμήματος Θεατρικών Σπουδών*

Κυρίες και Κύριοι

Το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματός μας έχει συμπληρώσει αι-
σίως 21 έτη λειτουργίας και φέτος οδεύει στη συμπλήρωση του 22ου έτους του. Ο
επετειακός αυτός εορτασμός προγραμματιζόταν να πραγματοποιηθεί κανονικά το 2016,
όμως παρενεβλήθη τον Μάρτιο του 2016 η διοργάνωση του Θεατρολογικού Συνεδρίου
«Σκηνή και Αμφιθέατρο» αφιερωμένου στον ακαδημαϊκό, πανεπιστημιακό δάσκαλο
και κορυφαίο θεατράνθρωπο Σπύρο Α. Ευαγγελάτο, συνιδρυτή του Τμήματός μας, που
πρόσφατα «έφυγε» από κοντά μας.

Σήμερα που είναι συγκεντρωμένη όλη η οικογένεια των Ελλήνων θεατρολόγων, ο Σπύ-
ρος Ευαγγελάτος είναι ο μεγάλος απών, αλλά παρών στις καρδιές μας και στις σκέψεις
μας. Τον βλέπω ζωντανό μπροστά μας να μας παρακολουθεί και να μας εκφράζει με
τις χαρακτηριστικές κινήσεις του και τις εκφράσεις του προσώπου του τον ενθουσιασμό
του για τη θεματολογία του Συνεδρίου και για την πρόοδο των νέων επιστημόνων μας.

Η εορταστική αυτή επέτειος απαιτεί αναδρομή στο παρελθόν με τον απαραίτητο
αναστοχασμό. Θα προσπαθήσω με συντομία να διατρέξω τα 20 αυτά χρόνια λειτουρ-
γίας του ΠΜΣ, έχοντας πάντα κατά νου να μη σας καταπονήσω.

Το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών ιδρύθηκε με το προεδρικό διάταγμα αρ. 527 (ΦΕΚ
223/6-10-1989) και άρχισε να λειτουργεί από το ακαδημαϊκό έτος 1990-1991, θέτοντας
σε εφαρμογή τρεις βασικούς στόχους όπως είχαν διατυπωθεί στον ιδρυτικό νόμο του:
Α' Την παροχή συστηματικής θεατρικής παιδείας σε πανεπιστημιακό επίπεδο μέσα από
ένα τετραετές πρόγραμμα προπτυχιακών σπουδών συνεχώς εμπλουτιζόμενο με νέα
γνωστικά αντικείμενα, προκειμένου να καλύψει όλα τα πεδία της Θεατρολογίας.

- Β' Τη θεατρική έρευνα, με διεθνή προσανατολισμό κατ'εξοχήν ευρωπαϊκό, δίνοντας έμφαση στον τομέα της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου, της νεοελληνικής δραματολογίας αλλά και της θεωρίας του θεάτρου από την Κρητική Αναγέννηση μέχρι σήμερα και
- Γ' Την κοινωνική προσφορά στη θεατρική ζωή της χώρας μας, συνεργαζόμενο με φορείς και πρόσωπα της θεατρικής πράξης, θιάσους, συλλόγους, σωματεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων, ερευνητικά κέντρα, δίκτυα κ.λπ., με σκοπό τη διάχυση της θεατρικής παιδείας στην ελληνική κοινωνία και την προβολή της εθνικής θεατρικής κληρονομιάς στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Για την προώθηση των ανωτέρω σκοπών αλλά κυρίως των δύο πρώτων, το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών τρία χρόνια μετά την ίδρυσή του αποφάσισε στη Γενική Συνέλευση Ειδικής Σύθεσης στις 10 Φεβρουαρίου 1993 την ίδρυση Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών που εγκρίθηκε από τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Αθηνών στη συνεδρίαση υπ' αρ. 14/17.6.1993 (ΦΕΚ, τεύχος Β', αρ. 120/23.02.1994).

Αντικείμενο και σκοποί

Το αντικείμενο και οι σκοποί του Προγράμματος αυτού ορίστηκαν ως εξής:

α) Προώθηση και εντατικοποίηση των θεατρικών σπουδών, οι οποίες ως τότε δεν υπήρχαν στην Ελλάδα, με επίκεντρο την ιστορία και θεωρία του ελληνικού θεάτρου, β) Προώθηση της επιστημονικής έρευνας με τη σύνταξη άρθρων, διδακτορικών διατριβών και μονογραφιών, την έκδοση χειμένων, τη συγκρότηση ειδικής βιβλιογραφίας, κ.ά., γ) Κατάρτιση ειδικευμένων στελεχών για τα τρία πανεπιστημιακά θεατρολογικά τμήματα που λειτουργούσαν τότε στη χώρα, δ) Καλλιέργεια της θεατρικής μόρφωσης, που πρέπει να πλαισιώνει την έντονη θεατρική δραστηριότητα της χώρας και αποτελεί προϋπόθεση αυτής, ε) Ανταπόκριση στο έντονο κοινωνικό ενδιαφέρον για το θεατρικό φαινόμενο γενικότερα, στ) Διερεύνηση και προβολή της ελληνικής θεατρικής κληρονομιάς.

Χρονική διάρκεια σπουδών: Διετής (τέσσερα εξάμηνα)

Εισαγωγικές εξετάσεις: Μετά από απαιτητικές γραπτές εξετάσεις σε εκτενή βιβλιογραφία που είχαν καταρτίσει οι δύο ιδρυτές του Τμήματος Σπύρος Α. Ευαγγελάτος και Βάλτερ Πούχγερ.

Αριθμός εισακτέων: 18

Υποψήφιοι: Το Τμήμα δεχόταν ως υποψήφιους εκτός από πτυχιούχους Τμημάτων Θεατρικών Σπουδών ελληνικών και ξένων ΑΕΙ, μετά από αναγνώριση του διπλώματός τους από το ΔΙΚΑΤΣΑ και πτυχιούχους όλων των άλλων Τμημάτων της Φιλοσοφικής Σχολής.

Οι υποχρεώσεις των μεταπτυχιακών φοιτητών ήταν οι εξής:

- α) παρακολούθηση έξι (6) τριώνων μαθημάτων κατανομημένων σε τρία εξάμηνα
 β) σύνταξη έξι (6) ερευνητικών – φροντιστηριακών εργασιών, δύο σε κάθε εξάμηνο
 γ) συγγραφή διπλωματικής εργασίας ερευνητικού χαρακτήρα στο τέταρτο εξάμηνο
 δ) τελική γραπτή εξέταση σε διεθνή θεατρολογική βιβλιογραφία.

Η λειτουργία του πρώτου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών άρχισε δοκιμαστικά το χειμερινό εξάμηνο του 1994-1995 χωρίς κανονικό πρόγραμμα μαθημάτων αλλά μόνο με ανάθεση εργασιών και με προσωρινό κανονισμό λειτουργίας.¹ Η κανονική λειτουργία του με πλήρες πρόγραμμα μαθημάτων ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1995 με επικεφαλής τον καθηγητή Βάλτερ Πούχγερ και το υπάρχον τότε ολιγοπρόσωπο διδακτικό προσωπικό του Τμήματος, με περιορισμένα οικονομικά και υλικοτεχνική υποδομή, αλλά με πολύ ενθουσιασμό από διδάσκοντες και διδασκόμενους για την προώθηση της έρευνας και την ανακάλυψη νέων πηγών. Με δεδομένο ότι την εποχή αυτή η Ελληνική Θεατρολογία ήταν ακόμη στα σπάργαλα, τα θέματα των ερευνητικών-φροντιστηριακών εργασιών που αναθέτονταν στους φοιτητές ήταν μικρές διδακτορικές διατριβές, με μεγάλο χρονολογικό εύρος που με ενθουσιασμό αναλάμβαναν οι φοιτητές μας και έφερναν σε πέρας με μεγάλη επιτυχία. Και δεν θυμάμαι ποτέ να παραπονέθηκαν.

Η πρώτη αυτή περίοδος λειτουργίας του μεταπτυχιακού διήρκεσε δύο χρόνια τα ακαδημαϊκά έτη 1995-1996, 1996-1997.

Το 1997 η καθηγήτρια Χρύσα Μαλτέζου σήμερα μέλος της Ακαδημίας Αθηνών ανέλαβε επικεφαλής του ΠΜΣ και παράλληλα για πρώτη φορά συγκροτήθηκε Συντονιστική Επιτροπή για την εποπτεία της, στην οποία μετείχαν οι καθηγητές Σπύρος Α. Ευαγγελάτος και Βάλτερ Πούχγερ, ο επίκουρος τότε καθηγητής Πλάτων Μαυρομούστακος και η υπογράφουσα, πάντα βεβαίως υπό την προεδρία της Χρύσας Μαλτέζου. Θυμάμαι πολύ έντονα την περίοδο αυτή. Ήταν μια περίοδος εντατικών διεργασιών που έθεσαν τα θεμέλια της περαιτέρω πορείας και ανάπτυξης του Μεταπτυχιακού για δύο λόγους: Α' Για πρώτη φορά συντάχθηκε ένας εκτενής και λεπτομερής εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας του Μεταπτυχιακού, ο βασικός κορμός του οποίου ίσχυσε μέχρι το 2018, με εξαίρεση μικρές αλλαγές και προσθήκες που επέφεραν οι εκ των υστέρων προϋποθέσεις υλοποίησής του.²

Β' Για την κατάθεση πρότασης σχεδίου αναμόρφωσης του Μεταπτυχιακού Προγράμματος. Ήταν η χρυσή εποχή λειτουργίας του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση», γνωστό ως ΕΠΕΑΕΚ I, που υλοποιήθηκε στη χώρα με την οικονομική στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ευτυχής συγκυρία αποτέλεσε, τη χρονιά αυτή, η προκήρυξη ενίσχυσης των μεταπτυχιακών σπουδών, στο πλαίσιο του ανωτέρω προγράμματος. Ήταν πράγματι μια μεγάλη ευκαιρία για το νεοπαγές μεταπτυχιακό μας. Η Χρύσα Μαλτέζου με τη γνωστή αποφασιστικότητά της κινητοποίησε όλο το ανθρώπινο δυναμικό του Τμήματος προκειμένου να εργαστεί συστηματικά για την εκπόνηση μιας εκτενούς και εμπεριστατωμένης πρότασης, ακολουθώντας τις απαιτητικές και περίπλοκες προδιαγραφές των ευρωπαϊκών προγραμμάτων.

---

1. Οδηγός Σπουδών Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Πανεπιστημιακό έτος 1994-1995, Αθήνα, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, 1994, σσ. 43-46. Βλ. επίσης Χρυσόθεμις Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), *Δέκα χρόνια Τμήμα Θεατρικών Σπουδών 1990-2000*, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Ergo, 2001, σσ. 43-45.

2. Οδηγός Σπουδών Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Πανεπιστημιακό έτος 1997-1998, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1997, σσ. 42-46. Βλ. επίσης Χρ. Σταματοπούλου - Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 45-49.

Στην προετοιμασία του ογκώδους αυτού φακέλου (111 σελίδων και του συνοδευτικού παραρτήματος) που κατατέθηκε τον Ιούνιο του 1997, μετά από μήνες εξαντλητικής εργασίας, εκτός από την Χρύσα Μαλτέζου που είχε όλη την εποπτεία είχαν συμβάλει ο συνάδελφος Πλάτων Μαυρομούστακος και η υπογράφουσα με τη συνδρομή των μεταπτυχιακών τότε φοιτητριών Γωγώς Βαρζελιώτη, Ελένης Γουλή και Ευαγγελίας Ανδριτσάνου, επίσης της αποσπασμένης τότε στο Τμήμα θεατρολόγου Ηρώς Κατσιώτη και της βιβλιοθηκονόμου Δήμητρας Μάρκου.

Η πρόταση αναμόρφωσης του ΠΜΣ με τίτλο «**Το ελληνικό θέατρο από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας: Θεωρία και παράσταση**» που είχε προταθεί να πραγματοποιηθεί σε συνεργασία με το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου και με εξωπανεπιστημιακούς φορείς, όπως το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, το Πρόγραμμα “Μελίνα - Εκπαίδευση και Πολιτισμός” και τους εκδοτικούς οίκους “Καστανιώτης” και “Επικαιρότητα” εγκρίθηκε τον Απρίλιο του 1998 και άρχισε να υλοποιείται από τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς.³

Μετά την εκλογή της καθηγήτριας Χρύσας Μαλτέζου από την Ακαδημία Αθηνών ως Διευθύντριας του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας (1998), Διευθυντής του νέου Μεταπτυχιακού από το ακαδημαϊκό έτος 1998-1999 ανέλαβε ο καθηγητής Άγγελος Δεληβορριάς. Παράλληλα αναμορφώθηκε και η Συντονιστική Επιτροπή του με μέλη εκτός από τον προεδρεύοντα Άγγελο Δεληβορριά, τους καθηγητές Σπύρο Α. Ευαγγελάτο, Βάλτερ Πούχνερ, Χάρη Ξανθουδάκη, Λίλα Μαράκα και Πλάτωνα Μαυρομούστακο. Ο τελευταίος λόγω των παράλληλων καθηκόντων του Άγγελου Δεληβορριά στη Διεύθυνση του Μουσείου Μπενάκη, ανέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της υλοποίησης του ανωτέρω προγράμματος.⁴

Για τη λειτουργία του νέου ΠΜΣ «**Το ελληνικό θέατρο από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας: Θεωρία και Παράσταση**» αποφασίστηκε η εκπόνηση νέου Κανονισμού Σπουδών στα πλαίσια του ΕΠΕΑΕΚ Ι. Για τον σκοπό αυτό συγκροτήθηκε ειδική επιτροπή με μέλη τους καθηγητές Άγγελο Δεληβορριά και Χρύσα Μαλτέζου και τους τότε λέκτορες Ιωσήφ Βιβιλάκη, Κυριακή Πετράκου και Χρυσόθεμη Σταματοπούλου-Βασιλάκου. Συμμετείχαν επίσης οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των μεταπτυχιακών φοιτητών Ευαγγελία Ανδριτσάνου, Βασίλης Κοσμόπουλος και Βαρβάρα Γεωργοπούλου. Η Επιτροπή εργάστηκε από τον Φεβρουάριο έως τον Ιούνιο 1998 και ολοκλήρωσε τον Κανονισμό Σπουδών του νέου ΠΜΣ.⁵

Η οικονομική στήριξη που προσέφερε το ΕΠΕΑΕΚ Ι έδωσε τη δυνατότητα εμπλουτισμού του ΠΜΣ με μεγάλο αριθμό σεμιναρίων στα οποία δίδαξαν εκτός από τα μέλη ΔΕΠ του Τμήματος ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων και ξένων επιστημόνων από ελ-

3. Περίληψη της πρότασης αναμόρφωσης του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών με χρηματοδότηση του ΕΠΕΑΕΚ Ι βλ. Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 49-51.

4. *Ο.π.*, σ. 51.

5. *Οδηγός Σπουδών του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Πανεπιστημιακό έτος 1998-1999*, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1998, σσ. 52-57. Βλ. επίσης Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 55-58.

ληνικά και ξένα ΑΕΙ και ερευνητικά κέντρα, διευρύνοντας έτσι τους ορίζοντες και τα ερευνητικά ενδιαφέροντα των συμμετασχόντων φοιτητών.⁶

Το πρόγραμμα αυτό ολοκληρώθηκε το 2003-2004. Στο διάστημα αυτό πέρα από την παροχή υποχρεωτικών μαθημάτων και σεμιναρίων ελεύθερης επιλογής πραγματοποιήθηκαν ποικίλες δραστηριότητες όπως διοργάνωση κύκλου διαλέξεων, ημερίδων και σεμιναρίων, έκδοση τετραδίων μεταπτυχιακών εργασιών και διοργάνωση εκθέσεων.⁷ Επίσης σειρά εντατικών θερινών μαθημάτων από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Έρευνας και Τεκμηρίωσης του Αρχαίου Ελληνικού Δράματος που είχε ιδρυθεί το 1997.

Τα αποτελέσματα της λειτουργίας του νέου ΠΜΣ με χρηματοδότηση του ΕΠΕΑΕΚ Ι ήταν πράγματι εντυπωσιακά και μπορούν να συνοψισθούν στους εξής πέντε άξονες:

1. Πρόσφερε τη δυνατότητα παροχής ποικίλων διδακτικών αντικειμένων γύρω από την επιστήμη του θεάτρου, με τη μετάκληση επισκεπτών καθηγητών από πανεπιστημιακά και ερευνητικά ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού, συμβάλλοντας έτσι στη διεύρυνση των επιστημονικών ενδιαφερόντων των φοιτητών, τόσο ως προς την επιστήμη της Θεατρολογίας όσο και ως προς τη μεθοδολογία προσέγγισης διαφόρων θεμάτων της. Η ευρύτητα των ερευνητικών ενδιαφερόντων των μεταπτυχιακών φοιτητών αποτυπώνεται ευκρινώς στον κατάλογο των μεταπτυχιακών εργασιών τους που εκπονήθηκαν κατά την περίοδο 1998-2000.⁸
2. Εδραίωσε τη συνεργασία του Τμήματος με εννέα πανεπιστήμια του εξωτερικού: του πανεπιστημίου της Βαρσοβίας, της Κοϊμπρα, του Ελσίνκι, της Λειψίας, του Παλέρμο, της Ουτρέχτης, της Βιέννης, της Κύπρου και το Ανοικτό Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, στο πλαίσιο του προγράμματος ανταλλαγής φοιτητών και διδασκόντων Erasmus/Socrates. Με τη σύναψη των πρωτοκόλλων συνεργασίας με τα ανωτέρω πανεπιστήμια επιτεύχθηκε η άμεση κινητικότητα των νέων επιστημόνων, γεγονός που συνέβαλε στην επαφή τους με διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και στη διεύρυνση του γνωστικού τους πεδίου. Επίσης εδραιώθηκε η επικοινωνία του ΤΘΣ με τη διεθνή επιστημονική κοινότητα προς την κατεύθυνση της υλοποίησης κοινών ερευνητικών προγραμμάτων ή διδακτικών αντικειμένων, σε συνεργασία με ομοειδή ή συναφή πανεπιστημιακά τμήματα.
3. Εξασφάλισε την κάλυψη δαπανών για ποικίλες ερευνητικές δραστηριότητες (π.χ. έρευνα για τα ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.) που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο των υποχρεωτικών μαθημάτων και των σεμιναρίων.
4. Βελτίωσε την τεχνική και υλική υποδομή του ΤΘΣ με αποτέλεσμα την εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών φοίτησης και ταυτόχρονα εξοικείωσης των μεταπτυχιακών φοιτητών με τις νέες τεχνολογίες.

6. Χρ. Σταματοπούλου - Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 51-55. Βλ. επίσης Κωνσταντζα Γεωργακάκη (επιμ.), *Είκοσι χρόνια Τμήμα Θεατρικών Σπουδών 1990-2020*, Αθήνα, Ergo, 2010, σσ. 42-47.

7. Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 58-60. Περισσότερα για τις δραστηριότητες του ΠΜΣ βλ. στη συνέχεια της παρούσας εισαγωγής.

8. *Ό.π.*, σσ. 63-86. Η συγκέντρωση και καταγραφή όλων των τίτλων έγινε από την επιμελήτρια του τόμου.

5. Παρείχε υποτροφίες στους μεταπτυχιακούς φοιτητές οι οποίες διευκόλυναν τις προϋποθέσεις φοίτησης και ερευνητικής ενασχόλησής τους.⁹

2004-2007 Νέο πρόγραμμα ΠΜΣ με τίτλο: «**Θέατρο: Θεωρία και πράξη – Ιστορία και παρόν**»¹⁰

Διευθυντής του ΠΜΣ ανέλαβε ο καθηγητής Βάλτερ Πούχνερ.

Με τη λήξη του ΕΠΕΑΕΚ Ι, το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών υπέβαλε αίτημα τροποποίησης του ΠΜΣ, με γενικό τίτλο «**Θέατρο: Θεωρία και πράξη - Ιστορία και παρόν**». Η διάρκειά του ήταν τριετής από το 2004-2005 έως 2006-2007 και υλοποιήθηκε υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Βάλτερ Πούχνερ. Μέλη της συντονιστικής επιτροπής εκτός από τον προεδρεύοντα Βάλτερ Πούχνερ ήταν τα μέλη ΔΕΠ Σάββας Γώγος, Άννα Καρακατσούλη, Χαρά Μπακονικόλα και Άννα Ταμπάκη.

Στο πλαίσιο του νέου προγράμματος στο οποίο συμμετείχε ακαδημαϊκό προσωπικό από σημαντικά ευρωπαϊκά και αμερικανικά πανεπιστήμια πραγματοποιήθηκαν περισσότερα από 50 διαφορετικά σεμινάρια ειδίκευσης με ευρεία θεατρολογική θεματολογία, γεγονός για το οποίο είχε θεωρηθεί από τους ευρωπαίους συμμετέχοντες ως ένα από τα πιο επιτυχημένα προγράμματα θεατρικών σπουδών στην Ευρώπη το οποίο εδραίωσε την παρουσία του ΤΘΣ σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, ενώ οι απόφοιτοί του ολοκλήρωσαν έγκαιρα και με μεγάλη επιτυχία τις σπουδές τους.

Το νέο ΠΜΣ διαρθρωνόταν στους εξής τομείς: 1. Άγνωστα κεφάλαια του ελληνικού θεάτρου, 2. Το αρχαίο δράμα: α) θεωρία και β) παράσταση, 3. Το παγκόσμιο θέατρο και οι επιρροές του στην ελληνική σκηνή, 4. Θέατρο και σχολείο: η εισαγωγή του θεάτρου στην εκπαιδευτική διαδικασία.¹¹

Το πρόγραμμα διδασκαλίας περιελάμβανε τα εξής μαθήματα:¹²

Α' Εξάμηνο

Εκδοτική κειμένων και Μεθοδολογία

Παραστασιολογία: Ανάλυση και σύνθεση

Β' Εξάμηνο

Θεατρική μετάφραση – Δραματική διασκευή

Μία (1) εργασία-άσκηση ελεύθερης επιλογής

Γ' Εξάμηνο

Αρχαίο ελληνικό θέατρο

Τέσσερα υποχρεωτικά σεμιναριακά μαθήματα

Δ' Εξάμηνο

Εκπόνηση διπλωματικής εργασίας

9. Ό.π., σ. 61.

10. Οδηγός Σπουδών Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Ακαδημαϊκό έτος 2004-2005, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, 2004, σσ. 85-94. Βλ. επίσης αντίστοιχα τους Οδηγούς Σπουδών των επόμενων ακαδημαϊκών ετών 2005-2006, 2006-2007.

11. Οδηγός Σπουδών Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Ακαδημαϊκό έτος 2004-2005, ό.π., σ. 91.

12. Ό.π.

Τελικές γραπτές εξετάσεις
Προφορική παρουσίαση-υποστήριξη

- 2007-2014 Νέο ΠΜΣ με τίτλο: «Παγκόσμιο Θέατρο: Πράξη – Δραματουργία – Θεωρία»
2007-2009 Διευθυντής του ΠΜΣ ανέλαβε ο καθηγητής Σάββας Γώγος. Στη Συντονιστική Επιτροπή εκτός από τον προεδρεύοντα Σάββα Γώγο μετείχαν τα μέλη ΔΕΠ: Λίλα Μαράκα, Πλάτων Μαυρομούστακος, Βάλτερ Πούχνερ, Άννα Ταμπάκη. Με την αφυπηρέτηση της Λίλας Μαράκα το 2008-2009 τη θέση της κατέλαβε η υπογράφοσα.

Στο πλαίσιο εφαρμογής του νέου Προγράμματος επαναδιατυπώθηκαν οι τέσσερις (4) τομείς διδασκαλίας των γνωστικών αντικειμένων σύμφωνα με τους ίδιους τομείς του προηγούμενου ΠΜΣ ως εξής:

1. Νεοελληνικό Θέατρο: άγνωστα κεφάλαια του ελληνικού θεάτρου
2. Αρχαίο δράμα: α) θεωρία και β) πρόσληψη
3. Παγκόσμιο θέατρο: α) δραματουργία β) θεωρία και γ) οι επιρροές του στην ελληνική σκηνή
4. Θέατρο και σχολείο: η εισαγωγή του θεάτρου στην εκπαιδευτική διαδικασία¹³

Αναδιαρθρώθηκε επίσης το πρόγραμμα μαθημάτων ως εξής:

Α΄ Εξάμηνο

Εκδοτική κειμένων

Μεθοδολογία

Ανάλυση Παράστασης

Σύγχρονο θέατρο και πρωτοπορίες του θεάτρου

Σεμιναριακό υποχρεωτικό μάθημα

Β΄ Εξάμηνο

Θεατρική μετάφραση: Θεωρία και πράξη

Το αρχαίο θέατρο και η πρόσληψή του

Σεμιναριακό υποχρεωτικό μάθημα

Μία (1) εργασία ελεύθερης επιλογής

Γ΄ Εξάμηνο

Παγκόσμιο θέατρο

Νεοελληνικό θέατρο

Θεωρία θεάτρου και δράματος

Σεμιναριακό υποχρεωτικό μάθημα

Δ΄ Εξάμηνο

Εκπόνηση διπλωματικής εργασίας

Τελικές γραπτές εξετάσεις

Προφορική παρουσίαση-υποστήριξη¹⁴

13. Βλ. Οδηγός Σπουδών Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Ακαδημαϊκό έτος 2007-2008, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, 2007, σ. 57. Βλ. επίσης Οδηγός Σπουδών: Ακαδημαϊκό έτος 2008-2009, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, 2008, σσ. 54-69.

14. Οδηγός Σπουδών Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Ακαδημαϊκό έτος 2007-2008, ό.π., σ. 56.

2009-2014 Διευθύντρια του ΠΜΣ ανέλαβε η καθηγήτρια Άννα Ταμπάκη. Στη Συντονιστική Επιτροπή του εκτός από την προεδρεύουσα μετείχαν τα μέλη ΔΕΠ: Νάσος Βαγενάς, Πλάτων Μαυρομούστακος, Βάλτερ Πούχνερ και Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου. Με την αφυπηρέτηση του Νάσου Βαγενά 2012 τη θέση του κατέλαβε η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Αικατερίνη Διαμαντάκου-Αγάθου.¹⁵

Στη διάρκεια της θητείας της νέας διευθύντριας του ΠΜΣ η Συντονιστική Επιτροπή του ΠΜΣ αποφάσισε τις εξής αλλαγές:

- α) Επαναδιατύπωσε τους τέσσερις (4) τομείς των γνωστικών αντικειμένων της διδασκαλίας των μαθημάτων στο ΠΜΣ ως εξής:
  1. Νεοελληνικό θέατρο
  2. Αρχαίο δράμα: α) θεωρία και β) πρόσληψη
  3. Παγκόσμιο θέατρο: α) δραματολογία β) θεωρία γ) ιστορία και δ) οι επιδράσεις του στην ελληνική σκηνή
  4. Δραματολογία: θεωρία, ιστορία, παράσταση
- β) Καθιερώθηκε η προφορική συνέντευξη των τελειοφοίτων του ΠΜΣ η οποία έλαβε πλέον χαρακτηριστικά κανονικής εξέτασης με ξεχωριστή βαθμολογία.
- γ) Καταργήθηκε η διαδικασία προφορικής εξέτασης στην ξένη γλώσσα. Οι υποψήφιοι έχουν την υποχρέωση να καταθέτουν πιστοποιητικό γλωσσομάθειας, σε μία τουλάχιστον από τις βασικές γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- δ) Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές απαιτείται να διαθέτουν επίσης βασικές τουλάχιστον γνώσεις χρήσης Η/Υ.
- ε) Αναμορφώθηκε δύο φορές η ύλη τόσο των εισαγωγικών όσο και των τελικών εξετάσεων, με τη σύμφωνη γνώμη των καθηγητών Βάλτερ Πούχνερ και του αείμνηστου Σπύρου Α. Ευαγγελάτου.¹⁶
- στ) Άλλαξε επίσης η διάρθρωση των σπουδών ως εξής:
  - 9 Υποχρεωτικά μαθήματα
  - 3 Σεμιναριακά μαθήματα

Παρέμεινε η εργασία ελεύθερης επιλογής και βεβαίως η διπλωματική εργασία.

Όσον αφορά τις διδακτορικές σπουδές έγιναν οι εξής αλλαγές:¹⁷

- α) Ανασυγκροτήθηκαν οι τριμελείς επιτροπές εποπτείας των υπό εκπόνηση διδακτορικών διατριβών σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του νέου θεσμικού πλαισίου για τις μεταπτυχιακές σπουδές, έτσι ώστε κάθε μέλος ΔΕΠ να επιβλέπει έως πέντε υποψήφιους/ες διδάκτορες (βλ. Ν. 3685/16-7-2008).
- β) Ορίστηκε ως υποχρεωτική για τους υποψήφιους/ες διδάκτορες και μεταδιδάκτορες η γνώση δύο τουλάχιστον ξένων γλωσσών και η πιστοποίησή τους με την κατάθεση των αντίστοιχων πιστοποιητικών γλωσσομάθειας.

15. Βλ. Άννα Ταμπάκη, Έκθεση πεπραγμένων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών για τη χρονική περίοδο Οκτ. 2009-Ιουλ. 2014 «Παγκόσμιο Θέατρο: Πράξη - Δραματολογία - Θεωρία», Αθήνα, 15 Σεπτεμβρίου 2014, σσ. 1-2.

16. Οδηγός Σπουδών Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Ακαδημαϊκό έτος, 2010-2011, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Αθήνα, 2010, σ. 49.

17. Βλ. Α. Ταμπάκη, *ό.π.*, σσ. 2-3.

- γ) Για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη εποπτεία των υπό εκπόνηση διατριβών, καθιερώθηκε για τους υποψήφιους διδάκτορες η υποχρέωση αποστολής ετήσιας έκθεσης προόδου.
- δ) Για την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων των υποψηφίων διδακτόρων αποφασίστηκε όλες οι διδακτορικές διατριβές να κατατίθενται μόνον σε κλειστά αρχεία, τύπου pdf.
- ε) Διατυπώθηκαν τέλος κατευθυντήριες οδηγίες για την ομοιόμορφη μορφολογική παρουσίαση τόσο των μεταπτυχιακών εργασιών όσο και των διδακτορικών διατριβών (οδηγίες για τις βιβλιογραφικές παραπομπές, γραμματοσειρά, διάστιχο, υπόδειγμα εξωφύλλου κ.λπ.).

2014-2018: Αρχίζει η λειτουργία νέου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο: «**Από το κείμενο στη σκηνή: Το ελληνικό θέατρο σε διάλογο με το παγκόσμιο**»

2014-2016: Διευθυντής του ΠΜΣ ανέλαβε ο καθηγητής Ιωσήφ Βιβιλάκης

Στη Συντονιστική Επιτροπή (2014-2016) εκτός από τον προεδρεύοντα μετείχαν τα μέλη ΔΕΠ:¹⁸ Κωνσταντίνα Γεωργακάκη, Καίτη Διαμαντάκου, Άννα Καρακατσούλη, Πλάτων Μαυρομούστακος, Κυριακή Πετράκου, Άννα Ταμπάκη.

Ο νέος διευθυντής έθεσε ως προτεραιότητα τη δημιουργία του νέου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών που εγκρίθηκε με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης Ειδικής Σύνοψης του Τμήματος υπ' αρ. 5/2-6-2014, η υλοποίηση του οποίου άρχισε από το ακαδημαϊκό έτος 2014-2015. Επίσης συνέταξε νέο εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του (ΦΕΚ, τεύχος Β', αρ. 3479/23-12-2014). Αν και διατηρήθηκε η δομή του προηγούμενου ΠΜΣ σύμφωνα με το νέο κανονισμό επήλθαν οι εξής αλλαγές:

- Αύξηση μαθημάτων επιλογής
- Προσθήκη του μαθήματος «Εργαστήριο δραματολογικών και σκηνικών πρακτικών» που συνδέει τις θεατρικές σπουδές με τις πρακτικές πτυχές της ιδιότητας του δραματολόγου
- Κατάργηση γραπτών τελικών εξετάσεων
- Δημόσια υποστήριξη διπλωματικής εργασίας ενώπιον επιτροπής
- Θεσμοθέτηση καταβολής διδάκτρων ύψους 400 ευρώ το εξάμηνο
- Θεσμοθέτηση μερικής φοίτησης για να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο των συνεχών παρατάσεων σπουδών
- Ανταποδοτικές υποτροφίες με οικονομικά κριτήρια

Παράλληλα η λειτουργία του ΠΜΣ εντάχθηκε στο σύστημα ηλεκτρονικής διαχείρισης του ΕΚΠΑ και δημιουργήθηκε ειδική δική του ιστοσελίδα και ανάλογη σελίδα στο facebook {<https://theatreuo.a.wordpress.com/management/>}.¹⁹

18. Βλ. *Οδηγός Σπουδών Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Ακαδημαϊκό έτος 2014-2015*, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, 2014, σ. 56.

19. Ιωσήφ Βιβιλάκης, *Απολογισμός διετούς θητείας (2014-2016) στη διεύθυνση Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών*, ΕΚΠΑ, Αθήνα, 13 Ιουνίου 2016, σ. 2.

2016-2018 Διευθύντρια του ΠΜΣ ανέλαβε η καθηγήτρια Χρυσόθεμις Σταματοπούλου-Βασιλάκου

Στη Συντονιστική Επιτροπή του ΠΜΣ εκτός από την προεδρεύουσα μετείχαν τα μέλη ΔΕΠ: Καίτη Διαμαντάκου, Άννα Καρακατσούλη, Κυριακή Πετράκου, Γιώργος Π. Πεφάνης, Πλάτων Μαυρομούστακος, Άννα Ταμπάκη με αναπληρωματικό μέλος την Ευανθία Στιβανάκη.

Την ανωτέρω διετία το ΠΜΣ ακολούθησε τόσο το πρόγραμμα διδασκαλίας μαθημάτων όσο και το πλαίσιο της αντίστοιχης θεματολογίας των γνωστικών αντικειμένων, όπως είχαν ήδη διαμορφωθεί τη διετία 2014-2016, ακολουθώντας τον πρόσφατο εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του που είχε συντάξει ο προηγούμενος Διευθυντής του, καθηγητής Ιωσήφ Βιβιλάκης.

Το σημαντικότερο γεγονός της ακαδημαϊκής χρονιάς 2016-2017 ήταν η διοργάνωση του Επετειακού Συνεδρίου για τα 20 χρόνια από την ίδρυση και λειτουργία του πρώτου μεταπτυχιακού Προγράμματος του Τμήματος που πραγματοποιήθηκε στις 27-29 Απριλίου 2017. Είχε αρχικά προγραμματιστεί για το 2016. Όμως η διοργάνωση του Θεατρολογικού Συνεδρίου «Σκηνή και Αμφιθέατρο» αφιερωμένου στον αείμνηστο σήμερα Σπύρο Α. Ευαγγελάτο, ακαδημαϊκό, σκηνοθέτη, πανεπιστημιακό δάσκαλο και συνιδρυτή του Τμήματος που διοργάνωσε τον Μάρτιο του 2016, επέβαλε τη μετακίνησή του στο 2017, όπως ήδη έχει αναφερθεί.

Για τη διοργάνωσή του συγκροτήθηκαν δύο επιτροπές: Τιμητική Επιτροπή στην οποία μετείχαν οι διατελέσαντες πρόεδροι του Τμήματος κατά χρονολογική σειρά: Σπύρος Α. Ευαγγελάτος, Βάλτερ Πούχγερ, Νάσος Βαγενάς και Πλάτων Μαυρομούστακος και οι διατελέσαντες διευθυντές των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών επίσης κατά χρονολογική σειρά: Χρύσα Μαλτέζου, Άγγελος Δεληβορριάς, Σάββας Γώγος, Άννα Ταμπάκη και Ιωσήφ Βιβιλάκης.

Επίσης Οργανωτική Επιτροπή με τα μέλη ΔΕΠ: Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (πρόεδρος), Κυριακή Πετράκου (αντιπρόεδρος), Κωνσταντζα Γεωργακάκη (γενική γραμματέας), Καίτη Διαμαντάκου-Αγάθου (ταμίας) και μέλη τους: Γωγώ Βαρζελιώτη, Άννα Καρακατσούλη, Γιώργος Π. Πεφάνης και Ευανθία Στιβανάκη.

Το θέμα του Συνεδρίου «Πηγές της έρευνας στη σύγχρονη ελληνική θεατρολογία» σκοπό είχε την αποτύπωση της σύγχρονης θεατρολογικής έρευνας μέσα από την αξιοποίηση παλαιών και νέων ερευνητικών εργαλείων που τίθενται στην υπηρεσία των ερευνητών, θεατρολόγων και μη, όπως:

- Άγνωστα θεατρικά έργα και ποικίλα κείμενα θεατρολογικού ενδιαφέροντος εκδεδωμένα και ανέκδοτα
- Χειρόγραφα και άγνωστο αρχειακό υλικό
- Βιβλιογραφίες και ευρετήρια
- Τύπος (εφημερίδες, περιοδικά, ημερολόγια)
- Ηλεκτρονικές πηγές και βάσεις δεδομένων
- Ψηφιακό και οπτικοακουστικό υλικό
- Θεατρικά προγράμματα και άλλα τεκμήρια παραστασιογραφίας
- Βιβλιοθήκες, Αρχεία και Ειδικές Συλλογές κ.ά.

Το Συνέδριο εντάχθηκε στον εορτασμό των 180 χρόνων από την ίδρυση του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (1837-2017) και έλαβε χώρα με μεγάλη

επιτυχία στο κεντρικό κτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών στις 27-29 Απριλίου 2017, με τη συμμετοχή 87 ομιλητών μελών ΔΕΠ, διδασκόντων και ερευνητών σε ακαδημαϊκά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα, διδασκτόρων και υποψηφίων διδασκτόρων, προσελκύοντας το ενδιαφέρον μεγάλου αριθμού συνέδρων. Η υψηλή ποιότητα των ανακοινώσεων τόσο των παλαιότερων όσο και των νεότερων θεατρολόγων απέδειξε τη συμβολή των προγραμμάτων μεταπτυχιακών σπουδών των ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων στην κατάρτιση νέων επιστημόνων, με αποτέλεσμα την ανάδειξη και αποτύπωση της δυναμικής διάστασης της σύγχρονης Ελληνικής Θεατρολογίας σε σχέση με το παρελθόν.

Το ακαδημαϊκό έτος 2017-2018 με τη ψήφιση του Νόμου 4485/4-8-2017 (ΦΕΚ, τεύχος Α', αρ. 114/4-8-2017) με τον οποίο ολοκληρωνόταν η λειτουργία των λειτουργούντων Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών στα ελληνικά ΑΕΙ τον Αύγουστο του 2018, δόθηκε το έναυσμα δημιουργίας νέου ΠΜΣ προσαρμοσμένου στο θεσμικό πλαίσιο που έθεσε ο νέος νόμος και στις σύγχρονες απαιτήσεις των Θεατρικών Σπουδών.

Μετά από πρόταση της υπογράφουσας η Συντονιστική Επιτροπή και στη συνέχεια η Γενική Συνέλευση του Τμήματος ενέκρινε την ίδρυση νέου ΠΜΣ με δύο κατευθύνσεις.

Προκειμένου να κατατεθεί η πρόταση για την ίδρυσή του εκπονήθηκαν:

1. Κανονισμός Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (36 σελ.).
2. Μελέτη σκοπιμότητας και βιωσιμότητας για την ίδρυσή του (37 σελ.).
3. Έκθεση για την ίδρυσή του (8 σελ.).
4. Προϋπολογισμός λειτουργίας του.
5. Εισήγηση για την ίδρυσή του μετά την ομόφωνη απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος.
6. Απόφαση ίδρυσης του νέου ΠΜΣ από την Σύγκλητο του ΕΚΠΑ (39 σελ.).

Με απόφαση της Συγκλήτου υπ' αρ. 827/2-7-2018 ιδρύθηκε το νέο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα (ΦΕΚ, τεύχος Β', αρ. 3278/08-08-2018) με τίτλο «**Ελληνικό και Παγκόσμιο Θέατρο: Δραματουργία, Παράσταση, Εκπαίδευση**» («**Greek and World Theatre: Drama, Performance, Education**») δεκαετούς διάρκειας (2018-2027/28) με τις εξής κατευθύνσεις:

- Α' Δραματουργία και παράσταση
- Β' Διδακτική του θεάτρου

Το νέο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα σκοπό έχει να ικανοποιήσει ένα χρόνιο αίτημα των αποφοίτων του Τμήματος, καθώς και άλλων ενδιαφερομένων από τον ακαδημαϊκό χώρο και τον χώρο του θεάτρου, για την απόκτηση μεταπτυχιακής ειδίκευσης, με τη θεσμοθέτηση δύο κατευθύνσεων και με την κατάρτιση ενός πλούσιου προγράμματος μαθημάτων όπου, εκτός από τη διδασκαλία εξειδικευμένων θεωρητικών μαθημάτων, συγκεράζεται η θεωρία με την πράξη με την παροχή πρακτικών μαθημάτων εργαστηριακού χαρακτήρα από γνωστούς καλλιτέχνες του θεάτρου.

Η λειτουργία του ξεκίνησε το ακαδημαϊκό έτος 2018-2019 και ήδη έχουν αρχίσει να εμφανίζονται τα θετικά αποτελέσματά του μέσα από την απήχυσή του στον πανεπιστημιακό χώρο και στην ελληνική κοινωνία.²⁰

20. Βλ. Χρυσόθεμις Σταματοπούλου-Βασιλάκου, *Απολογισμός του ακαδημαϊκού έργου του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών κατά τη διάρκεια της προεδρίας της (1 Δεκ. 2017 - 31 Αυγ. 2020)*, Αθήνα, Νοέμβριος 2020, σ. 15.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (1995-2017)

Σ' όλο το διάστημα της διανυθείσας εικοσαετίας οι τομείς στους οποίους το ΠΜΣ εστίασε τη διδασκαλία των μαθημάτων του ήταν:

- Νεοελληνικό θέατρο
- Αρχαίο δράμα: α) θεωρία και β) πρόσληψη
- Παγκόσμιο θέατρο: α) δραματολογία, β) θεωρία, γ) ιστορία και δ) επιδράσεις του στην ελληνική σκηνή
- Ανάλυση παράστασης - Σκηνική πράξη
- Θέατρο και σχολείο: Εισαγωγή του θεάτρου στην εκπαιδευτική διαδικασία

Ο βασικός αυτός κορμός των ανωτέρω ενότητων εμπλουτίζεται επίσης με μαθήματα όπως: Θεωρία του θεάτρου και του δράματος, Ιστορία ευρωπαϊκού πολιτισμού, Θεωρία της λογοτεχνίας, Αισθητική και φιλοσοφία, Ιστορία και θεωρία της τέχνης, Θεατρική μετάφραση, Δημιουργική γραφή, Προφορική ιστορία, Μετρική, Κριτική θεάτρου κ.ά.

Εκτός των θεωρητικών μαθημάτων καταβάλλεται συνεχής προσπάθεια σύνδεσης των μεταπτυχιακών φοιτητών με το σύγχρονο καλλιτεχνικό γίγνεσθαι μέσα από σεμινάρια, διαλέξεις, εργαστήρια και συναντήσεις με διακεκριμένους σκηνοθέτες και πρακτικούς του θεάτρου καθώς επίσης με παρακολούθηση και ανάλυση παραστάσεων κ.ά.

Χρηματοδότηση

1995-1998: Ετήσια επιχορήγηση ΥΠΕΠΘ

1998-2004: Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ Ι

2004-2014: Ετήσια επιχορήγηση ΥΠΕΠΘ

2014-2020: Καταβολή διδάκτρων 1.600 ευρώ (800 ευρώ ανά έτος, ή 400 ευρώ ανά εξάμηνο) με δυνατότητα παροχής ανταποδοτικών υποτροφιών σε φοιτητές με χαμηλά εισοδήματα, σύμφωνα με τις προδιαγραφές της ισχύουσας νομοθεσίας.

Διδάσκοντες

1995-1998: Μέλη ΔΕΠ του Τμήματος

1998-2004: Μέλη ΔΕΠ του Τμήματος, επίσης Έλληνες και ξένοι καθηγητές, επιστήμονες και ερευνητές από ελληνικά και ξένα πανεπιστημιακά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα, με μετάκληση.

Ενδεικτικά μνημονεύονται αλφαβητικά:

Ελένη Αντωνιάδου-Μπιμπίκου, Κώστας Γεωργουσόπουλος, Γεωργία Γκότση, Φάνης Ι. Κακριδής, Irmgard Lerch – Καλαβρυτινού, Γιώργος Λεωτσάκος, Emmanuelle Moser – Καραγιάννη, Κώστας Νίτσος, Χάρης Ξανθουδάκης, Νίκος Παϊζής, Ελένη Παπάζογλου, Μάριος Πλωρίτης, Δημήτρης Σπάθης, Βύρων Φιδετζής κ.ά.

Από το εξωτερικό προσεκλήθηκαν οι εξής:

Herman Altena, Filippo Amoroso, Malgotzata Borowska, Yannick Butel, Stathis Damianakos, David Davis, Arnold van Gemert, Grazyna Golik-Szarawarska, Edith Hall, Pirkko Koski, Anneliese Kossatz-Deissmann, Eva Kushner, Anthony Molho, Dia Philippides, Egert Pöhlmann, Guy Saunier, Henri Schoenmakers, Maria De Fátima Silva, Eva Stehlikova,

Isabelle Swartz-Gastine, Oliver Taplin, Alfred Vincent, Stephen Wilner, κ.ά.²¹

2004 - 2018: Το διδακτικό προσωπικό του ΠΜΣ απαρτίζεται από:

- α) Μέλη ΔΕΠ του Τμήματος που δίδαξαν μαθήματα της ειδικότητας τους χωρίς πρόσθετη αμοιβή.
- β) Μέλη ΔΕΠ και διδάσκοντες από άλλα πανεπιστήμια όπως οι: Αρετή Βασιλείου και Λίνα Ρόζη από το Πανεπιστήμιο Πατρών, Αλεξάνδρα Σαμουήλ από το Πανεπιστήμιο Κύπρου και Ιωάννα Αθανασάτου και Ρέα Γρηγορίου από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- γ) Καθηγητές από ξένα πανεπιστήμια μέσω του Προγράμματος Erasmus και διεθνών συνεργασιών όπως: Cecile Schenck από το Université Sorbonne Nouvelle-Paris 3, Liviu Dospinescu από το Université Laval, Quebec, Martin Psenicka από το Charles University, Prague, Andrius Bielskis από το Mykolas Romeris University, Lithuania.
- δ) Επιστήμονες, ερευνητές και νέοι διδάκτορες όπως οι: Νίκος Μοσχονιάς, Μαρία Πολίτη, Μέμος Τσελίκας, Κάτια Αρφάρα, Στεριανή Τσιντζιλώνη, Παναγιώτης Μιχαλόπουλος και Λεωνίδα Παπαδόπουλος.
- ε) Επίσης προσεκλήθησαν να δώσουν διαλέξεις και σεμινάρια στα πλαίσια των μαθημάτων του ΠΜΣ διακεκριμένοι θεατρικοί συγγραφείς, μεταφραστές, ηθοποιοί, σκηνοθέτες και γνωστοί δημιουργοί του θεατρικού χώρου όπως οι: Άκης Δήμου, Νίκος Κούνδουρος, Δημήτρης Μαυρίκιος, Παναγιώτης Μέντης, Κώστας Μουρσελάς, Βασίλης Παπαβασιλείου, Σίσσυ Παπαθανασίου, Στρατής Πασχάλης, Έλενα Πέγκα, Γιάννης Σκουρλέτης, Χρύσα Σπηλιώτη, Ανδρέας Φλουράκης, Γιάννης Χρυσούλης κ.ά.

Συμπληρωματικές δραστηριότητες

Συμπληρωματικές δραστηριότητες που πλαισίωσαν το πρόγραμμα μεταπτυχιακών μαθημάτων ήταν οι ακόλουθες:

Διοργάνωση διαλέξεων²²

Στη διάρκεια της εικοσαετούς λειτουργίας του ΠΜΣ έχει πραγματοποιηθεί σειρά ομιλιών από Έλληνες και ξένους επιστήμονες και προσωπικότητες του θεάτρου. Ενδεικτικά μνημονεύονται:

- 1 Οκτωβρίου 1999: Διάλεξη του μουσικολόγου Γιώργου Λεωτσάκου με θέμα: «Η ελληνική όπερα ως μέσο ανασύνδεσης της Ελλάδας με την έντεχνη μουσική» (Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών), στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του ΤΘΣ (ΕΠΕΑΕΚ Ι).
- 3 Δεκεμβρίου 1999: Διάλεξη του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ, Arnold van Gemert, με θέμα «Κοινωνία και λογοτεχνία στην Κρήτη γύρω στα 1400: Οι απαρχές του νεοελληνικού θεάτρου» (Παλαιό Αμφιθέατρο Ιατρικής-Κεντρικό κτήριο Πανεπιστημίου Αθηνών), στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του ΤΘΣ (ΕΠΕΑΕΚ Ι).

21. Κ. Γεωργακάκη (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 42-46.

22. Βλ. ιστοσελίδα του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Έρευνα - Διαλέξεις.

- 28 Φεβρουαρίου 2002: Διάλεξη του βιβλιογράφου και μελετητή Θωμά Ιωάν. Παπαδόπουλου, Διευθυντή της Μπεννακείου Βιβλιοθήκης με θέμα «Η βιβλιογραφική έρευνα στην Ελλάδα» στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού μαθήματος «Μεθοδολογία της θεατρολογικής έρευνας» (Διδάσκουσα: Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου).
- 2004-2005: Ομιλίες του σκηνοθέτη Νίκου Κούνδουρου, του ποιητή - μεταφραστή Στρατή Πασχάλη, της μεταφράστριας Χρύσας Προκοπάκη και του συγγραφέα - μεταφραστή Ανδρέα Στάικου, στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού σεμιναρίου «Δραματική διασκευή» (Διδάσκουσα: Άννα Ταμπάκη).
- 2007-2008: Διαλέξεις των συγγραφέων Έλενας Πέγκα και Ανδρέα Φλουράκη οι οποίοι παρουσίασαν αρχαιόθεμα δείγματα της θεατρικής γραφής τους, στο πλαίσιο του μαθήματος «Το αρχαίο θέατρο και η πρόσληψή του» (Διδάσκουσα: Ιωάννα Ρεμεδιάκη).
- 6 Μαΐου 2010: Συνάντηση - συζήτηση με τον Γάλλο συγγραφέα και δημιουργό Valère Novarina. Παρουσίαση και μετάφραση της συζήτησης από τον Κωνσταντίνο Μπόμπα, Maître de conference στο πανεπιστήμιο Charles de Gaulle, Lille 3. Συντονισμός: Κ. Διαμαντάκου-Αγάθου, Γ. Π. Πεφάνης, Μ. Στεφανίδης, Σ. Φελοπούλου.
- 12 Δεκεμβρίου 2012: Ομιλία της ηθοποιού και θεατρικής συγγραφέως Χρύσας Σπηλιώτη, με θέμα «Έλληνες ηθοποιοί και το συγγραφικό τους έργο». Ακολούθησε συζήτηση, στο πλαίσιο του μαθήματος του ΠΜΣ «Νεοελληνικό θέατρο» (Διδάσκουσες: Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου, Α. Αλτουβά).
- 12 Ιουνίου 2013: Συνάντηση - διάλεξη με τον σκηνοθέτη Δημήτρη Μαυρίκιο στο πλαίσιο του μαθήματος «Θεατρική μετάφραση: θεωρία και πράξη» (Διδάσκουσα: Άννα Ταμπάκη).
- 22 Ιανουαρίου 2015: Συνάντηση-συζήτηση με τον εικαστικό καλλιτέχνη Δημήτρη Αληθινό και θέμα την έννοια της performance και των happenings, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού μαθήματος «Δράμα του σώματος» (Διδάσκων: Μ. Στεφανίδης).
- 1 Δεκεμβρίου 2016: Συνάντηση-συζήτηση με τον σκηνοθέτη και βοηθό του Θ. Τερζόπουλου, Σάββα Στρούμπο, στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού μαθήματος «Το αρχαίο θέατρο και η πρόσληψή του» (Διδάσκουσα: Ι. Ρεμεδιάκη).

Διοργάνωση Συνεδρίων - Συμποσίων - Ημερίδων

Στο πλαίσιο λειτουργίας του ΠΜΣ έχουν διοργανωθεί συνέδρια, συμπόσια και ημερίδες με την ενεργό συμμετοχή των μεταπτυχιακών φοιτητών ως ομιλητών, παρουσιάζοντας δείγματα του ερευνητικού έργου που έχει πραγματοποιηθεί στο ΠΜΣ και συμβάλλοντας με το έργο τους στην ευρύτερη επιστημονική έρευνα και στην επιστήμη της Θεατρολογίας. Συμμετείχαν επίσης στη διοργάνωσή τους αποκτώντας έτσι χρήσιμες εμπειρίες τεχνογνωσίας στον τομέα αυτό. Μέχρι και το 2017 πραγματοποιήθηκαν:

- Ημερίδα «Ελληνική σκηνογραφία - ενδυματολογία» (30 Απριλίου 1999) στο πλαίσιο της διοργάνωσης της Έκθεσης «Έλληνες Σκηνογράφοι - Ενδυματολόγοι και Αρχαίο Δράμα» (Κτήριο Κωστή Παλαμά, Μάρτιος - Απρίλιος 1999).
- Διήμερο Σεμινάριο «Θέατρο και σχολείο: Εισαγωγή του θεάτρου στην εκπαιδευτική διαδικασία» (15 και 16 Μαΐου 1999).²³

23. Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 58-60.

- Ημερίδα «Ο Γκαίτε και η Ελλάδα» σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Γκαίτε Αθηνών, για τα 250 χρόνια από τη γέννησή του (25 Οκτωβρίου 1999).
- Ημερίδα «O Maurice Maeterlinck και η Ελλάδα» για τα 50 χρόνια από τον θάνατό του (17 Ιανουαρίου 2000).²⁴
- Επιστημονική Συνάντηση Μεταπτυχιακών Φοιτητών, Υποψηφίων Διδασκτόρων και Διδασκτόρων με θέμα: «Παγκόσμιο θέατρο: Πράξη-Δραματοουργία-Θεωρία» (21-23 Νοεμβρίου 2013).
- Επετειακό Συνέδριο για τα 20 χρόνια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πηγές της έρευνας στη σύγχρονη Ελληνική Θεατρολογία» (27-29 Απριλίου 2017).

Εκτός από τα συνέδρια που οργανώθηκαν στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος οι μεταπτυχιακοί φοιτητές είχαν πάντα σημαντική παρουσία και συμμετοχή σε όλα τα συνέδρια, συμπόσια και ημερίδες που διοργανώθηκαν όλα τα χρόνια λειτουργίας του Τμήματος, ο αριθμός των οποίων είναι αξιοσημείωτος, αποκομίζοντας τεράστια επιστημονικά οφέλη και εμπειρία.

Έκθεση

Έλληνες Σκηνογράφοι – Ενδυματολόγοι και Αρχαίο Δράμα²⁵

Το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών σε συνεργασία με το Τμήμα Εκθέσεων της Διεύθυνσης Πολιτιστικών Εκδηλώσεων του Υπουργείου Πολιτισμού οργάνωσε την έκθεση «Έλληνες Σκηνογράφοι – Ενδυματολόγοι και Αρχαίο Δράμα» στο Πολιτιστικό Κέντρο του Πανεπιστημίου Αθηνών, κτήριο Κωστή Παλαμά από 31 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1999 η οποία χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ Ι) στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος (Επιστημονικός υπεύθυνος: καθηγητής Άγγελος Δεληβορριάς).

Στη θεματική αυτή έκθεση που επιμελήθηκε η ομότιμη σήμερα καθηγήτρια Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ και σχεδίασαν οι αρχιτέκτονες της Α' Εφορείας Νεότερων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, Βάσω Ρούσση και Κική Οικονόμου σε συνεργασία με τον σκηνογράφο Κωνσταντίνο Ζαμάνη, απόφοιτο του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, παρουσιάστηκαν χαρακτηριστικά δείγματα της σκηνογραφικής και ενδυματολογικής εργασίας σαράντα εννέα Ελλήνων καλλιτεχνών πάνω στο αρχαίο δράμα. Ξεκινώντας από τις δημιουργίες της Εύας Πάλμερ-Σικελιανού (στις Δελφικές Εορτές του 1927 και 1930) και των δύο στυλοβατών της παράδοσης του Εθνικού Θεάτρου, του Αντώνη Φωκά και του Κλεόβουλου Κλώνη, η έκθεση προχώρησε στους ανανεωτές της παράδοσης αυτής Γιώργο Βακαλό, Γιάννη Μόραλη, Γιάννη Παππά, για να φθάσει στις αναζητήσεις των ζωγράφων της γενιάς του '30, Διαμαντή Διαμαντόπουλου, Νίκου Εγγονόπουλου, Γιάννη Τσαρούχη, Σπύρου Βασιλείου, Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα, και από εκεί στις προτάσεις των νεότερων σκηνογράφων – ενδυματολόγων Άγγελου Αγγελή, Νίκου Αλεξίου, Αναστασίας Αρσένη, Γιώργου Ασημακόπουλου, Βασίλη Βασιλειάδη, Απόστολου

24. Ο.π., σσ. 268-270.

25. Ο.π., σσ. 371-376. Βλ. επίσης Κ. Γεωργακάκη (επιμ.), ό.π., σσ. 325-330.

Βέττα, Χλόης Γεωργιάκη-Ομπολένσκυ, Ρένας Γεωργιάδου, Κώστα Δημητριάδη, Έρση Δρίνη, Δαμιανού Ζαρίφη, Γιώργου Ζιάκα, Γιάννη Καρύδη, Κυριάκου Κατζουράκη, Γιάννη Κόκκου, Γιάννη Κύρου, Αλέκου Λεβίδη, Παύλου Μαντούδη, Ιωάννας Μανωλεδάκη, Γιάννη Μετζικώφ, Δημήτρη Μυταρά, Αγνής Ντούτση, Ιωάννας Παπαντωνίου, Φαίδωνα Πατρικαλάκη, Γιώργου Πάτσα, Άννας Περντρώ-Παροίκου, Νίκου Πετρόπουλου, Ανδρέα Σαραντόπουλου, Νίκου Σαχίνη, Αλέκου Φασιανού, Βασίλη Φωτόπουλου, Διονύση Φωτόπουλου, Σάββα Χαρατσίδη και Λαλούλας Χρυσικοπούλου.

Την έκθεση συνόδευσε η έκδοση ογκώδους καταλόγου «Έλληνες Σκηνογράφοι – Ενδυματολόγοι και Αρχαίο Δράμα», με έρευνα, συντονισμό και επιμέλεια της καθηγήτριας Ελένης Φεσσα-Εμμανουήλ (Αθήνα 1999).

Στην έκθεση συμμετείχαν με υλικό τους:

Τα Μουσεία – Ιδρύματα: Κέντρο Μελέτης και Έρευνας του Ελληνικού Θεάτρου – Θεατρικό Μουσείο, Μουσείο Μπενάκη (Φωτογραφικό Αρχείο – Λαογραφική Συλλογή – Πινακοθήκη Χατζηκυριάκου-Γκίκα), Ίδρυμα Γιάννη Τσαρούχη, Κέντρο Έρευνας και Πρακτικών Εφαρμογών του Αρχαίου Ελληνικού Δράματος «Δεσμοί», Σχολή Βακαλό, Τομέας Εκδόσεων της Εμπορικής Τράπεζας, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Τα Θέατρα: Εθνικό Θέατρο, Θέατρο Τέχνης, Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου, Αμφι-Θέατρο, Ανοιχτό Θέατρο, Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα Λάρισας και Βόλου, Θεατρική Λέσχη Βόλου.

Οι Ιδιωτικές Συλλογές – Αρχεία: Συλλογή Διονύση Φωτόπουλου, Αρχείο Άννας Συνοδινού – Γιώργου Μαρινάκη, Συλλογή Ελένης Βακαλό, Αρχείο Κικής Βασιλείου, Συλλογή Ειρήνης Κυριαζή-Κύρου, Αρχείο Βιολέτας – Μαρίας Καρύδη, Συλλογή Μαίρης Ηλιάδη, Συλλογή Ελένης Σοφρά, Συλλογή Κληρονόμων Βάιου Παγκουρέλη, Αρχείο Εταιρείας Εικαστικών Τεχνών «Α. Τάσος».

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ

Ένα τμήμα του υλικού που εκτέθηκε στο κτήριο Κωστή Παλαμά του Πανεπιστημίου Αθηνών συγκροτήθηκε υπό μορφή μικρότερης έκθεσης η οποία με την οικονομική και τεχνική στήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού αλλά και των τοπικών αρχών, περιόδευσε στις εξής πόλεις της Ελλάδας:

- Στα Ιωάννινα στο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ιωαννίνων (7 Ιουλίου - 6 Αυγούστου 1999).
- Στη Σπάρτη, στην Κουμαντάρειο Πινακοθήκη (11 Αυγούστου - 10 Σεπτεμβρίου, 1999).
- Στην Πάτρα, στο Δημοτικό Θέατρο (8-17 Οκτωβρίου 1999).
- Στη Νέα Καρβάλη, στη Στέγη Πολιτισμού (20 Νοεμβρίου 1999 - 15 Φεβρουαρίου 2000).
- Στο Άργος, στο Μπουσουλοπούλειο Θέατρο (15 Απριλίου - 15 Μαΐου 2000).
- Στη Λιβαδειά, στο Δημοτικό Πολιτιστικό Κέντρο Χριάς (20 Μαΐου - 20 Ιουνίου 2000).
- Στη Λαμία, στη Δημοτική Πινακοθήκη «Α. Κοντόπουλος» (26 Ιουλίου - 26 Αυγούστου 2000) και
- Στο Βόλο, στο Κέντρο Τέχνης «Τζιόρτζιο Ντε Κίρικο» (15 Σεπτεμβρίου - 20 Οκτωβρίου 2000)

Από το Νοέμβριο - Δεκέμβριο του 2000 η έκθεση περιελήφθη στο «Τρένο του Πολιτισμού» των «Καλλιτεχνών χωρίς Σύνορα».

Εκδόσεις

*Έκδοση της Επιστημονικής Επετηρίδας Παράβασις – Επιστημονικό περιοδικό του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών*²⁶

Η *Παράβασις*, το *Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*, ιδρύθηκε το 1995 από τον καθηγητή Βάλτερ Πούχνερ, σήμερα Επίτιμο Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος και το διευθύνει. Το περιοδικό εκδίδεται από τους διδάσκοντες του Τμήματος, μέλη ΔΕΠ και ΕΔΙΠ, οι οποίοι αποτελούν και τη Συντακτική Συμβουλευτική Επιτροπή του και περιλαμβάνει πρωτότυπες επιστημονικές μελέτες και βιβλιοκριτικές που προάγουν με τρόπο σαφή συγκεκριμένα θέματα της θεατρολογικής έρευνας, τα οποία αφορούν καταρχήν στην ιστορία και θεωρία του δράματος και του θεάτρου και, επιπροσθέτως, στην ιστορία και τη θεωρία άλλων συναφών τεχνών και πεδίων πολιτισμικής παραγωγής (π.χ. κινηματογράφος, εικαστικά, κόμικς, ψηφιακές μορφές τέχνης). Περιλαμβάνει επίσης πορίσματα ερευνών σε μεταπτυχιακό επίπεδο και συνεργασίες με λοιπό πανεπιστημιακό και εξωπανεπιστημιακό επιστημονικό δυναμικό τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Από το 1995 έως και το 2017 έχουν εκδοθεί συνολικά 15 τόμοι. Από τον τόμο 12 (2014) κάθε τόμος του περιοδικού χωρίζεται σε δύο επιμέρους τόμους, έναν ξενόγλωσσο και έναν ελληνόγλωσσο. Όλοι οι τόμοι είναι ψηφιοποιημένοι και προσβάσιμοι από το διαδίκτυο και την ιστοσελίδα του Τμήματος. Σε κάθε τόμο παρουσιάζονται επίσης οι διδακτορικές διατριβές που έχουν ολοκληρωθεί και υποστηριχτεί την αντίστοιχη χρονιά στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών.

Εκδόσεις Πρακτικών Συνεδρίων

- *Ελληνική Σκηνογραφία – Ενδυματολογία: Πρακτικά Ημερίδας* στο πλαίσιο της έκθεσης «Έλληνες Σκηνογράφοι – Ενδυματολόγοι και Αρχαίο Δράμα», Πανεπιστημιακή Λέσχη, 30 Απρ. 1999, επιμέλεια Αγνή Τ. Μουζενίδου, Αθήνα, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, 2002.²⁷
- *Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης αφιερωμένη στα 300 χρόνια από τη γέννηση του Denis Diderot «Παγκόσμιο θέατρο: Πράξη - Δραματοουργία - Θεωρία»*, 21-23 Νοεμβρίου 2013, επιμέλεια Αλεξία Αλτουβά, Μαρία Σεχοπούλου, Αθήνα, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, 2017.²⁸

26. Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 341-349. Βλ. επίσης Κ. Γεωργακάκη (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 263-272.

27. Κ. Γεωργακάκη (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 293-294.

28. Ά. Ταμπάκη, *ό.π.*, σ. 6. Βλ. επίσης ιστοσελίδα του Τμήματος.

- *Πηγές της έρευνας στη σύγχρονη Ελληνική Θεατρολογία: Επετειακό Συνέδριο για τα 20 χρόνια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών, Αθήνα 27-29 Απριλίου 2017: Πρακτικά, επιμέλεια Αλεξία Αλτουβά, Αθήνα, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, 2021.*

Κατάλογος έκθεσης

- *Έλληνες Σκηνογράφοι - Ενδυματολόγοι και Αρχαίο Δράμα. Έρευνα – συντονισμός – επιμέλεια Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ, Αθήνα, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, Υπουργείο Πολιτισμού, 1999,²⁹*

Μεταπτυχιακές εργασίες

- Εκδόθηκαν το 1999 δώδεκα (12) τετράδια με αντίστοιχες επιλεγμένες εργασίες μεταπτυχιακών φοιτητών που παρακολουθούσαν το τότε Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Το ελληνικό θέατρο από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας: Θεωρία και παράσταση» (ΕΠΕΑΕΚ Ι).³⁰

Συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα

Το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών παρουσιάζει εντυπωσιακή ερευνητική δραστηριότητα από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα χάρη στην ενεργό ερευνητική δραστηριότητα των μελών ΔΕΠ, τόσο με την ανάληψη ατομικών όσο και συλλογικών ερευνητικών προγραμμάτων. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές καθώς επίσης οι υποψήφιοι διδάκτορες και οι διδάκτορες του Τμήματος είχαν και έχουν πάντα ενεργή και πολύ αποτελεσματική συμμετοχή στα ερευνητικά αυτά προγράμματα:

- *Πρόγραμμα «Καποδίστριας» (1990-2010)*

Την πρώτη δεκαετία της λειτουργίας του το Τμήμα συμμετείχε στο Πρόγραμμα «Καποδίστριας» του Πανεπιστημίου Αθηνών, μέσω του ΕΛΚΕ, που χρηματοδότησε 23 ατομικά ερευνητικά έργα μελών ΔΕΠ του Τμήματος.³¹

- *Πρόγραμμα Πυθαγόρας Ι (ΕΠΕΑΕΚ Ι) (2003-2007)*

Συλλογικό πρόγραμμα με αντικείμενο «Βιβλιογραφία της Ελληνικής Θεατρολογίας 1900-2005: Πηγές και επιστημονικές μελέτες» (Επιστημονικός υπεύθυνος: Βάλτερ Πούχγερ).

- *Πρόγραμμα Πυθαγόρας Ι (ΕΠΕΑΕΚ Ι) (2003-2007)*

Συλλογικό πρόγραμμα με αντικείμενο «Παραστασιογραφία και τεκμηρίωση των παραστάσεων αρχαίου ελληνικού δράματος στην Ελλάδα – Ψηφιοποίηση σχετικού οπτικοακουστικού υλικού» (Επιστημονικός υπεύθυνος: Πλάτων Μαυρομούστακος).

29. Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 353-355. Βλ. επίσης Κ. Γεωργακάκη (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 293-294.

30. Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), *ό.π.*, σσ. 355-357.

31. *Ό.π.*, σσ. 358-360.

- *Πρόγραμμα Πυθαγόρας II (ΕΠΕΑΕΚ II)*

Συλλογικό πρόγραμμα με αντικείμενο «Βάση δεδομένων αρχαίου θεάτρου "Σεμέλη"». (Επιστημονικός υπεύθυνος: Σάββας Γώγος).³²

- *Πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας» Γ' ΚΠΣ (2006-2008)*

Συλλογικό πρόγραμμα του Τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών του Πανεπιστημίου Αθηνών με αντικείμενο την ψηφιοποίηση συλλογών του ΕΚΠΑ. Συμμετοχή του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών στο ανωτέρω πρόγραμμα με αντικείμενο την ψηφιοποίηση της συλλογής των θεατρικών προγραμμάτων της βιβλιοθήκης του (Συντονίστρια έργου: Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου).³³

- *Πρόγραμμα «Θαλής» για την αριστεία στην έρευνα (2012-2015)*

Συλλογικό πρόγραμμα με αντικείμενο «Χρυσάλλις: Πολιτισμικές διαμεσολαβήσεις στη διαμόρφωση του εθνικού χαρακτήρα στον περιοδικό τύπο του 19ου αιώνα» (Επιστημονική υπεύθυνη: Άννα Ταμπάκη).³⁴

Εκδηλώσεις με σημαντικούς καλλιτέχνες

Το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών στο πλαίσιο της σύνδεσής του με το χώρο της θεατρικής πράξης πραγματοποίησε σειρά εκδηλώσεων - συναντήσεων με επιφανείς καλλιτέχνες καταξιωμένους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Ενδεικτικά μνημονεύουμε τις εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν από το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του ΤΘΣ και στις οποίες συμμετείχαν και φοιτητές του ΠΜΣ:

- 19 Ιουνίου 2011: Συνάντηση με το κοινό της φημισμένης σκηνοθέτιδας Ariane Mnouchkine σε συνεργασία με το Φεστιβάλ Αθηνών. Συντονισμός - παρουσίαση: Άννα Ταμπάκη. Επιστημονική επιμέλεια: Έλενα Παπαλεξίου. Την εκδήλωση προλόγισε ο Διευθυντής του Φεστιβάλ Αθηνών Γιώργος Λούκος.³⁵

- 2015: Συνάντηση με τους εικαστικούς Δημήτρη Αληθιινό και Ευαγγελία Μπασδέκη. Συντονισμός: Μάνος Στεφανίδης.

- 2016: Σειρά εκδηλώσεων σε συνεργασία με την Πειραματική Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου με γενικό τίτλο «Η ζωή μου στο θέατρο» στο πλαίσιο του θεσμού Open Stage. Ένας εκ βαθέων διάλογος με τους ανθρώπους του θεάτρου με στόχο τη γνωριμία του κοινού με επιφανείς και αφανείς ήρωες της θεατρικής σκηνής που οργάνωσε ο καθηγητής Ιωσήφ Βιβιλάκης στη διάρκεια της θητείας του ως Διευθυντής του ΠΜΣ.

1. «Πες μας Όλια...». Δημόσια εξομολόγηση της Όλιας Λαζαρίδου (16 Δεκεμβρίου 2016).

32. Κ. Γεωργακάκη, *ό.π.*, σσ. 306-309.

33. Βλ. ιστοσελίδα του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών: Έρευνα - Ερευνητικά προγράμματα.

34. Α. Ταμπάκη, *ό.π.*, σ. 6. Βλ. επίσης ιστοσελίδα του Τμήματος, *ό.π.*

35. Α. Ταμπάκη, *ό.π.*, σ. 4.

2. «Τί να σας διηγηθώ;». Συνομιλία του Γιώργου Μιχαλακόπουλου με τον Θανάση Λάλα (17 Φεβρουαρίου 2016).
3. «Όλα κομπλέ!». Συνομιλία του Σταμάτη Κραουνάκη με τον Μιχάλη Σαράντη (23 Μαρτίου 2016).
4. «Ο Άγγελος Παπαδημητρίου και η Μάρθα Φριντζήλα ξεχνούν». Συνομιλία του Άγγελου Παπαδημητρίου με τη Μάρθα Φριντζήλα (11 Μαΐου 2016).³⁶

Ευρωπαϊκό Δίκτυο Έρευνας και Τεκμηρίωσης Παραστάσεων Αρχαίου Ελληνικού Δράματος/European Network of Research and Documentation of Ancient Greek Drama³⁷

Στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος εντάχθηκε το *Ευρωπαϊκό Δίκτυο Έρευνας και Τεκμηρίωσης Παραστάσεων Αρχαίου Ελληνικού Δράματος*, που ιδρύθηκε το 1997 με πρωτοβουλία του καθηγητή του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών Αθηνών Πλάτωνα Μαυρομούστακου και του καθηγητή Όλιβερ Τάπλιν από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, καθώς και τη συμμετοχή και συνεργασία του τότε Προέδρου του Τμήματος καθηγητή Βάλτερ Πούχνερ, με πρωταρχικό στόχο να κινηθεί το ενδιαφέρον της ακαδημαϊκής κοινότητας για μία επαναπροσέγγιση του αρχαίου ελληνικού δράματος και να ανανεώσει τους τρόπους διδασκαλίας του, εισάγοντας μια σειρά νέων μεθόδων για τη μελέτη της αναβίωσής του στις σύγχρονες σκηνές.

Το Δίκτυο έχει συνεργαστεί με πανεπιστήμια είκοσι (20) ευρωπαϊκών χωρών και παράλληλα έχει αναπτύξει επαφές και συνεργασίες με ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια της Αμερικής.

Από το 2002 εντάχθηκε στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος με δύο κύκλους θερινών μαθημάτων: *Intensive Course on the Study and Performance of Ancient Greek Drama* (2002-2006) και *Exploring Identities/Ideologies by Means of (Re)presentations of Ancient Greek Drama* (2007-2010) που πραγματοποιήθηκαν στην Αρχαία Επίδαυρο και στο Λυγουριό, με στόχο να έρθουν σε επαφή πανεπιστημιακοί καθηγητές, Έλληνες και ξένοι μεταπτυχιακοί φοιτητές θεατρικών και κλασικών σπουδών και δημιουργοί με διαφορετικές προσεγγίσεις του αρχαίου δράματος.³⁸ Ακολούθησαν επίσης τέσσερις κύκλοι θερινών μαθημάτων στο πλαίσιο του Προγράμματος «Ακαδημία Πλάτωνος – Ανάπτυξη της Γνώσης και Καινοτόμων Ιδεών»:

- *Intensive Course Dynamics and Metamorphoses of Classics as Performative Events: Between Celebration and Communication - Performing Gender, Changing Politics* (26 Ιουνίου - 10 Ιουλίου 2011).
- *Challenging Limits: Performance of Ancient Drama, Controversies and Debates* εντακτικό πρόγραμμα θερινών μαθημάτων (Αθήνα - Λαύριο - Επίδαυρος 3-13 Ιουλίου 2013, 23 Ιουνίου - 6 Ιουλίου 2014, 22 Ιουνίου - 5 Ιουλίου 2015).

36. Ι. Βιβιλάκης, *Απολογισμός*, ό.π., σ. 7.

37. Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου (επιμ.), ό.π., σσ. 363-367. Βλ. επίσης Κ. Γεωργακάκη (επιμ.), ό.π., σσ. 47-57.

38. Κ. Γεωργακάκη (επιμ.), ό.π.

- Διοργανώθηκαν επίσης μαθήματα στην Επίδαυρο σε συνεργασία με το Princeton University στο πλαίσιο του *Global Seminar 2012 «Staging the Greeks»* (9 Ιουνίου 2012).³⁹

Εκτός από τη διοργάνωση θερινών εντατικών μαθημάτων το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Έρευνας και Τεκμηρίωσης Παραστάσεων Αρχαίου Ελληνικού Δράματος έχει αναπτύξει την εξής πλούσια επιστημονική δραστηριότητα:

- Διοργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων, ετήσιων συναντήσεων.
- Συγκρότηση βάσης δεδομένων 2.300 ευρωπαϊκών παραστάσεων αρχαίου ελληνικού δράματος.⁴⁰
- Εκδόσεις πρακτικών συνεδρίων και συναντήσεων, εκπαιδευτικού υλικού σημειώσεων των θερινών μαθημάτων.
- Έκδοση του newsletter *Parodos* δύο φορές το χρόνο.

Διδακτορικές Σπουδές⁴¹

Την πρώτη περίοδο (1990-1995) λειτουργίας του Τμήματος η ανάληψη διδακτορικών διατριβών δεν απαιτούσε την προϋπόθεση κατοχής μεταπτυχιακού διπλώματος.

Από το 1995-μέχρι σήμερα, μετά την ίδρυση του ΠΜΣ δικαίωμα κατάθεσης αίτησης για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής έχουν μόνο οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης, που πληρούν τις εξής προϋποθέσεις:

1. Βαθμός μεταπτυχιακού τίτλου 2. Κατάθεση πλήρους βιογραφικού εργογραφικού σημειώματος (Επιστημονικό έργο: δημοσιεύσεις, συμμετοχή σε συνέδρια, ερευνητικό έργο, άλλες σχετικές δραστηριότητες) 3. Επαρκή γνώση δύο ξένων γλωσσών 4. Συμμετοχή στις δραστηριότητες του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών 5. Κατάθεση προσχέδιου διατριβής με προτεινόμενη δομή και σχετική βιβλιογραφία.

Η διάρκεια εκπόνησης είναι το ανώτερο όριο πέντε (5) έτη με περιορισμένη δυνατότητα ετήσιας παράτασης υπό προϋποθέσεις. Τα τελευταία χρόνια έχει καταβληθεί συντονισμένη προσπάθεια να περιοριστούν οι «λιμνάζοντες» υποψήφιοι διδάκτορες που ανήκουν ως επί το πλείστον στο παλαιό καθεστώς, οι περισσότεροι των οποίων έχουν διαγραφεί.

Τα θέματα των διδακτορικών διατριβών που έχουν διαχρονικά ανατεθεί, διακρίνονται για την πρωτοτυπία τους αλλά και για την μεγάλη χρονική έκταση τού προς μελέτη αντικειμένου τους, με στόχο την κάλυψη μεγάλων ερευνητικών κενών στον τομέα της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου, της πρόσληψης του αρχαίου θεάτρου, της ελληνικής και παγκόσμιας δραματολογίας, της σκηνοθεσίας, της σκηνογραφίας – ενδυματολογίας αλλά και της σύγχρονης τεχνολογίας στο θέατρο. Μέχρι και τα τέλη του 2017 είχαν ολοκληρωθεί και υποστηριχθεί 39 διδακτορικές διατριβές (44 συνολικά μέχρι και το 2020), οι περισσότερες των οποίων αποτελούν πλέον έργα αναφοράς στη βιβλιογραφία της Ελληνικής Θεατρολογίας. Οι διδάκτορες του Τμήματος έχουν στελεχώσει ως καθηγητές και επιστημονικοί συνεργάτες τμήματα ελληνικών και ξένων ΑΕΙ

39. Βλ. *Οδηγός Σπουδών*, 2012-2013, σ. 68.

40. Κ. Γεωργακάκη (επιμ.), *ό.π.*, σ. 316-320.

41. Βλ. ιστοσελίδα του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών - Μεταπτυχιακές Σπουδές.

καθώς και ερευνητικά κέντρα, επίσης καλλιτεχνικούς και πολιτιστικούς φορείς, καθώς και την εκπαίδευση.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι οι υποψήφιοι διδάκτορες του Τμήματος διακρίνονται για τις επιστημονικές επιδόσεις τους και για την κατάρτισή τους στη μεθοδολογία της έρευνας λόγω και των υποχρεωτικών μαθημάτων «Μεθοδολογία θεατρολογικής έρευνας» και «Εκδοτική κειμένων» του ΠΜΣ. Ο αριθμός τους το 2017 ανερχόταν σε 49 νέους επιστήμονες.

Μεταδιδακτορικές Σπουδές⁴²

Το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών προσφέρει επίσης τη δυνατότητα εκπόνησης μεταδιδακτορικής έρευνας σε κατόχους διδακτορικού διπλώματος από ΑΕΙ εσωτερικού ή εξωτερικού αναγνωρισμένου από το ΔΟΑΤΑΠ. Την επίβλεψη αναλαμβάνει μέλος ΔΕΠ.

Ο υποψήφιος συντάσσει εμπεριστατωμένη πρόταση πρωτότυπου θέματος με τη σχετική βιβλιογραφία και την υποβάλλει στη Συντονιστική Επιτροπή του ΠΜΣ και στη συνέχεια στη Γενική Συνέλευση Ειδικής Σύνθεσης προς έγκριση.

Μέχρι σήμερα έχουν ολοκληρωθεί 4 μεταδιδακτορικές έρευνας, ενώ άλλες 4 βρίσκονται σε εξέλιξη.

Επίλογος

Μέσα στα 20 και πλέον έτη λειτουργίας του ΠΜΣ με την άοκνη προσπάθεια όλων των διδασκόντων, μελών ΔΕΠ που έχουν καταθέσει και καταθέτουν τον καλύτερο εαυτό τους χωρίς πρόσθετη αμοιβή, καθώς και με τη συνδρομή εξωτερικών συνεργατών έχει διατηρηθεί το υψηλό επίπεδο σπουδών που προσφέρει το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών σε εποχές δύσκολες για την χώρα μας, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία ανταποκριμένο με επιτυχία και σε μεγάλο βαθμό στους τρεις στόχους που έχει θέσει:

- Α' Διδακτικούς και εκπαιδευτικούς βελτιώνοντας συνεχώς τις μεθόδους διδασκαλίας και το επίπεδο των παρεχομένων γνώσεων.
- Β' Επαγγελματικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς καταρτίζοντας ειδικούς επιστήμονες υψηλών προδιαγραφών που σταδιοδρομούν ως διδάσκοντες τόσο σε ελληνικά και ξένα πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα, όσο και στις άλλες δύο βαθμίδες της εκπαίδευσης, την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια, επίσης ως στελέχη σε καλλιτεχνικά σχολεία, ΙΕΚ, πολιτιστικούς οργανισμούς, δημόσιους και ιδιωτικούς πολιτισμικούς φορείς, φεστιβάλ, επιχειρήσεις στον χώρο του θεάτρου και του θεάματος, στα ΜΜΕ και στον χώρο των εκδόσεων, αλλά και στον καλλιτεχνικό χώρο, αναλόγως των προσωπικών ταλέντων και κλίσεων ενός έκαστου.
- Γ' Ερευνητικούς με άριστα αποτελέσματα. Ο μεγάλος αριθμός των διπλωματικών εργασιών, εργασιών ελεύθερης επιλογής, εργασιών σε υποχρεωτικά και σεμιναριακά μαθήματα, καθώς και διδακτορικών διατριβών με την πρωτοτυπία των θεμάτων τους και την επιστημονική κατάρτιση των φοιτητών και των υποψηφίων διδασκόντων σε

42. Βλ. ιστοσελίδα του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, *ό.π.*

θέματα επιστημονικής μεθοδολογίας και τεκμηρίωσης, αποτυπώνουν τη συμβολή του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Α΄ και Β΄ κύκλου στον τομέα της έρευνας, και συγκροτούν ένα ανεκτίμητο corpus για τα ζητούμενα της Ελληνικής Θεατρολογίας τη συγκρότηση της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου, την πρόσληψη του αρχαίου δράματος καθώς και την πρόσληψη του παγκόσμιου θεάτρου στον ελληνικό χώρο, επιστημονικούς τομείς τους οποίους το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ έθεσε στο επίκεντρο των ερευνητικών του στόχων από την αρχή της ίδρυσής του.

Στην αποτελεσματικότητά του οφείλουμε να μνημονεύσουμε τη συμβολή του πάντα πρόθυμου διοικητικού προσωπικού του Τμήματος, της Γραμματέως κ. Ελένης Μπερνιδάκη και του υπαλλήλου της Γραμματείας του ΠΜΣ κ. Θεόφιλου Μπεναρδή καθώς και των υπαλλήλων της Γραμματείας του Τμήματος Νατάσας Φιλίππου, Δημήτρη Νιαβή και Χάρη Σταθούλη.

Όπως στην οικονομία οι αριθμοί αποτυπώνουν την πραγματικότητα έτσι και στην περίπτωση της λειτουργίας του ΠΜΣ αποτυπώνουν το παραχθέν έργο της περιόδου 1995-2017:

230 απόφοιτοι του ΠΜΣ

230 διπλωματικές εργασίες

215 μεγάλες εργασίες ελεύθερης επιλογής

2.760 εργασίες ποχρεωτικών και σεμιναριακών μαθημάτων

37 διδάκτορες

49 υποψήφιοι διδάκτορες

Μία συγκομιδή κάθε άλλο παρά ευκαταφρόνητη που υλοποιήθηκε σε πείσμα των καιρών. Με την ελπίδα εξασφάλισης των απαραίτητων μέσων για τη στήριξη του υπάρχοντος προγράμματος αλλά και τη διεύρυνσή του σε νέες κατευθύνσεις, λαμβάνοντας υπόψη τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας αλλά και τα συνεχώς εξελισσόμενα ζητούμενα της θεατρολογικής έρευνας στην ελληνική και διεθνή πραγματικότητα.

Αγαπητοί διδάκτορες, αγαπητοί απόφοιτοι, αγαπητοί φοιτητές και φοιτήτριες,
Αγαπητοί Συνάδελφοι

Δεν έχω παρά να ευχηθώ από καρδιάς

Χρόνια μας πολλά